

פרשת וישלח: האם מותר לתת מתנה לגוי

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר על כך, שיעקב מתכוון לקראת המפגש עם עשיו אחיו, ושולח לו מתנות כדי לפייס אותו. לבסוף עשיו אכן מתפייס, מחבק ומנשק את יעקב. במילה 'וישקהו' הכתובה בתורה, יש נקודות מעל המילה, והמדרש (במדבר פסקא ט) דורש מכך, שעשיו לא רצה לנשק את יעקב, אלא לנשוק אותו (ונעשו שיניו כשעווה). דעה חולקת מופיעה במדרש בשם רשב"י, שאמנם הלכה שעשיו שונא ליעקב, אבל במקרה הזה באופן חד פעמי נהפכו רחמיו, והוא נישק את יעקב בכל ליבו, ובלשון המדרש:

"כיוצא בו וישקהו (בראשית לג, ד) נקוד עליו שלא נשקו בכל לבו, רבי שמעון בן יוחי אומר, הלכה, בידוע שעשו שונא ליעקב אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל ליבו."

בעקבות נתינת המתנות לעשיו, נעסוק השבוע בדיני לא תחנם ובשאלות, האם מותר לתת מתנות לגוי, למכור לו קרקע וכדומה. אך קודם נראה את מחלוקת הפוסקים מה הכוונה 'הלכה עשיו שונא ליעקב', שהרי כפי שכתבו **בתשובות הגאונים** (הרכבי סי' שפ), לא שייך המושג 'הלכה' בדברי מידות ומוסר: "אין אילו דברי איסור והתיר שצריכין לומר בהן זו הלכה או אינה הלכה":

א. **האגרות משה** (ח"מ ב, עז) פירש בעקבות כך, 'שהלכה' הכוונה שדבר זה לא משתנה, כמו שעקרונות ההלכה אינם משתנים – כך תמיד עשיו ישנא את יעקב. ב. **הרב הנקין** (אגרא קטז) חלק וסבר, שאין חובה שעשיו ישנא את יעקב, וכפי שעשיו במפגש עם יעקב שינה את יחסו (לפחות לפי רשב"י). את המושג הלכה פירש ככל הנראה שדבר זה מצוי - מצוי שעשיו שונא ליעקב.

לא תחנם

הגמרא במסכת עבודה זרה (כ"ב ע"א) דורשת מהמילים 'לא תחנם' המופיעות בפרשת ואתחנן (ז, ב), שלושה איסורים: **איסור ראשון**: אסור לתת לגוי חנייה בקרקע (תחנם מלשון חניה). **איסור שני**: אסור לתת להם חן, דהיינו שאסור לומר על גוי שהוא יפה (תחנם - תתן חן). **איסור שלישי**: אסור לתת לגוי מתנת חנם (תחנם מלשון חנם).

בטעם האיסור כתב ספר **החינוך** (מצווה תכו), שאם אומרים על אדם שהוא יפה או משבחים אותו, נוצר קירוב אליו, הוא הדין כאשר נותנים לו מתנה וכדומה, ולכן התורה שאינה מעוניינת שעם ישראל יתקרב לגויים, אסרה דברים אלו, ובלשונו:

"משורשי המצווה, לפי שתחילת כל מעשה בני אדם היא קביעות המחשבה במעשים והעלות הדברים על שפת לשון, ואחר המחשבה והדיבור בה תעשה כל מלאכה, ועל כן בהימנענו במחשבה ובדיבור ממצוא בעובדי עבודה זרה תועלת וחוץ, הננו נמנעים בכך מלהתחבר עימם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים."

האם בכל הגויים נוהג איסור לא תחנם? לשאלה זו יש השלכה משמעותית לעניין שנת השמיטה, כאשר רוצים למכור קרקע לערבי כדי שלא יחולו על הפירות קדושת שביעית. אם איסור לא תחנם נוהג בכל הגויים, מכירת הקרקע לערבי תהווה בעיה גדולה יותר, אך אם האיסור נוהג למשל רק בעובדי עבודה זרה, יהיה מותר למכור קרקע לערבי. למעשה נחלקו בדיון זה הראשונים:

א. **התוספות** (ד"ה דאמר) כתבו, שמכך והגמרא לא חילקה בין סוגי הגויים, משמע שדין זה נוהג בכולם (וכן עולה מטעם האיסור). אמנם, הם התקשו במסקנתם, שהרי כאשר התורה כותבת את הפסוק "לא תחנם", היא כותבת אותו בהקשר של שבעה עממים שהיו בארץ ישראל, שאסור להתחתן איתם, לחיות מהם כל נשמה וכדומה, כך שבפשטות האיסור נוהג רק בשבעת העמים.

יישבו התוספות, שהכל לפי העניין. דהיינו, לא ייתכן שצריך להרוג את כל האומות, שהרי בפרשת שופטים התורה כותבת, שאם כובשים עיר היא תהיה למס. כמו כן, לא ייתכן שאסור להתחתן עם שאר אומות העולם, שהרי רק עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל ה'. מצד שני, הגיוני שהאיסור לא תחנם יהיה תקף בכל הגויים (כי מכלול יש להתרחק), לכן הוא חל גם בהם וכפשוט הגמרא.

ב. דעה חולקת מובאת **ברשב"א** (א, ח) שסבר, שדין לא תחנם נוהג רק בגויים עובדי עבודה זרה. ככל הנראה הסברא לכך היא, שרק מגויים אלו יש חשש להימשך אחריהם. כמו כן **המאירי** (עבודה זרה כ ע"א ד"ה כבר) הוסיף, שדין זה נוהג רק באומות שחיו בעבר, שלא היו גדורות בנימוסים, אבל בזמן הזה אין בכך איסור (ומשמע מדבריהם שהחילוק בין סוגי הגויים נוהג בנתינת מתנה בלבד).

להלכה

להלכה **השולחן ערוך** (יו"ד רמט) פסק כדעת התוספות (והטור), שאיסור לא תחנם נוהג גם בערבים, למרות שהם לא עובדי עבודה זרה, ורק בגר תושב שמקיים שבע מצוות אין איסור לא תחנם, וכך פסק גם **הש"ך** (יו"ד קנא, יח) להלכה. בעקבות כך כתב **החזון איש** (שביעית כד), שאסור למכור קרקעות לערבים בשמיטה על מנת שלא תחול עליהם קדושת שביעית, ויש בכך איסור דאורייתא. **הרב עובדיה** (יביע אומר י"ד י, מא) חלק וסבר, שאפשר לסמוך על הדעות הסוברות שלא תחנם נוהג רק בגויים עובדי עבודה זרה. הוא טען, שיתכן ואם השולחן ערוך היה רואה את דברי הרשב"א והמאירי שהתירו למכור, היה פוסק כמותם, וכן פסק **הרב קוק** (משפט כהן ג) שיש לסמוך על כך בשעת הדחק. עוד הוסיף הרב עובדיה, שהמנהג בארץ ישראל היה למכור לערבים.

1. נתינת מתנה לגוי

אם כן כפי שראינו לעיל, יש איסור לתת מתנה לגוי. הראשונים הקשו על דברי הגמרא בעבודה זרה מדברי הגמרא בחולין (צג ע"ב). הגמרא בחולין כותבת, שמותר לשלוח ירך של בהמה לנכרי, ובלבד שייראו את גיד הנשה (שאז אין חשש שימכור ליהודי ויכשיל אותו), וקשה, שהרי אסור לתת מתנה לגוי!

הרשב"א (א, ח) תירץ, שכל האיסור לתת מתנה לגוי נוהג אך ורק כאשר נתינת המתנה היא בחינם לגמרי, אבל כאשר יש ליהודי אינטרס בנתינת המתנה, למשל שירותים בעקבות כך בעתיד מהגוי כסף, או אפילו שהגוי יעזור לו בעניין מסוים, מותר לתת מתנה לגוי, כיוון שזאת לא נתינת מתנה אלא מכירה, וכך פסק **השולחן ערוך** (יו"ד קנא, יא), ובלשונו של הרשב"א:

"ומה ששאל ממך הנער בשולח אדם ירך לנכרי איך יתיישב עם מה שאמרו אסור לתת מתנת חנם. לא אמרו אלא מתנת חנם, הא לסיבה, אפילו במקום שיעזרנו הגוי או ייתן לו להבא - מותר, שאין זו מתנת חנם. וכן אפילו משום דרכי שלום. וכן אמרין בפרק בתרא דעבודה זרה (סז ע"ב) רב יהודה שדר קורבנא לאבידרנא ביום אידו."

בעקבות כך כתבו **הרב פרנק** (הר צבי י"ד מז) ו**הרב עובדיה** (שם), שאין איסור למכור קרקע לערבי בשביעית, כיוון שנתנית המתנה היא לצורך היהודי שיוכל לאכול פירות בשמיטה ולא לצורך הגוי. **החזון איש** (שם), שכפי שראינו חלוק על הרב עובדיה סבר, שדין זה נאמר רק כאשר היהודי נותן מתנה לגוי (שהרי על כך דיברו הראשונים), אבל מכירת קרקע אסורה גם כאשר יש רווח ליהודי.

היתרים נוספים

בנוסף להיתרים שראינו לעיל למכור קרקע לגוי בשמיטה (לא עובדי עבודה זרה, המתנה לצורך היהודי וכו'), הפוסקים הביאו היתר נוסף: **א. רבי בצלאל זלוטי** (כרם ציון שביעית) טען, שהאיסור לתת קרקע נוהג רק כאשר אין לגוי עדיין קרקע בארץ, אבל כאשר יש לו כבר קרקע, אז בכל מקרה הוא כבר יושב בארץ ישראל, וממילא אין איסור בנתינת קרקע נוספת. בצורה דומה פסקו **הרב פרנק** (כרם ציון ג') ו**הרב עובדיה** (יביע אומר שם), שאין מניעה להחליף קרקע תמורת קרקע עם גוי, כיוון שיש לגוי כבר נחלה בארץ. **ב. החזון איש** (שביעית כד, א), שכפי שראינו לאורך כל הדרך חלק על ההיתר למכור קרקע לגוי בשנת השמיטה, חלק גם על ההיתר הזה וסבר, שהאיסור נוהג גם אם יש לו כבר קרקע בארץ, וכן אסור להחליף קרקעות בארץ. כך מוכח לשיטתו מדברי הגמרא והראשונים שלא הזכירו היתר זה.

2. איסור לתת חן

האיסור השני שראינו, הוא לשבח גוי על יופיו. הגמרא מקשה על כך ממעשהו של רבי עקיבא, שראה עובדת כוכבים יפה ואמר 'מה רבו מעשיך ה', עולה מכאן שמותר לשבח גויים על יופיים!¹ מתרצת הגמרא, שהאיסור נוהג רק כאשר משבחים את הגוי, אבל כאשר משבחים את הקב"ה על כך שברא בריות נאות אין בכך איסור, וכך פסק **השולחן ערוך** (יו"ד קנא, יד), ובלשון הגמרא: "לא תחנם - לא תתן להם חן. מסייע ליה לרב, דאמר רב: אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו. מיתבי: מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר, אמר: מה רבו מעשיך ה'! אודויי הוא דקא מודה (= הוא מודה לקב"ה), דאמר מר: הרואה בריות טובות, אומר: ברוך שככה ברא בעולמו."

כפי שהוסיפו הראשונים, לא רק לומר על גוי שהוא יפה אסור, אלא הוא הדין על מעשיו, אסור לומר שגוי בנה משהו יפה. לעומת זאת מותר לומר שהקב"ה נתן לו כוחות לבנות דברים יפים. הסברא לכך היא, שכיוון שמטרת האיסור ליצור ריחוק בין היהודים לגויים, כאשר לא משבחים את הגוי עצמו אלא את הקב"ה שבראו, אין חשש לקירוב לגויים והתרחקות מהקב"ה. נחלקו האחרונים, האם מותר להגיד דברים טובים על אומה שלמה של גויים:

א. בספר נשמת כל חי (יו"ד נה) כתב, שאין בכך בעיה, כיוון שהחשש הוא שמא יילמדו ממעשי הגויים, ודבר זה שייך רק באדם פרטי, ולא באומה שלמה. ראייה לדבריו הביא מהגמרא בשבת (לג ע"ב), שמביאה את דברי ר' יהודה המשבח את הרומאים על כך שבנו בניינים יפים. כמו כן כך עולה מדברי הגמרא בברכות (ח ע"ב), המביאה את דברי רבי עקיבא שמשבח את המדיים.

ב. לעומת זאת בשפת אמת (שבת שם) חלק על דבריו וסבר, שר' יהודה אמר את דבריו בלשון תמיהה, כלומר, כיצד מעשיהם נאים?! בצורה כזאת לא מדובר באמירת שבח, ולכן אין בכך בעיה. אמנם, מפשט הגמרא לא משמע כמותו, וכן עולה מדברי הגמרא בברכות (ועיין ציץ אליעזר טו, מז).

3. איסור לתת חנייה

הגמרא בעבודה זרה (שם) מביאה מחלוקת בין תנא קמא לר' יוסי, האם מותר להשכיר או למכור בתים לגויים: לדעת תנא קמא, בארץ אסור להשכיר (וקל וחומר למכור) בתים ושדות, ובחוץ לארץ מותר למכור (וקל וחומר להשכיר) בתים, אבל שדות מותר רק להשכיר. לדעת ר' יוסי, מותר בארץ להשכיר בתים שלא לשם דירה (מחסן וכדומה), אבל לא שדות, ובחו"ל מותר למכור בתים ושדות.

להלכה נפסק כר' יוסי (שבארץ מותר רק להשכיר, ובחוץ לארץ מותר למכור בתים ושדות), אך בשני תנאים: א. שלא ימכרו לשלושה גויים באותה שכונה, כדי למנוע התבססות גויים בשכונה יהודית. ב. שבמידה ומשכירים לגוי, מותר להשכיר רק מחסן וכדומה, כיוון שהגויים בבתיהם היו מכניסים עבודה זרה, ואם היהודי ישכיר דירה והגוי יכניס עבודה זרה - היהודי עובר על איסור. הראשונים האשכנזים התקשו, מדוע בזמנינו משכירים לגוי לשם דירה? הרי הגמרא התירה רק מחסנים!

הרא"ש (א, כב) הביא שני תירוצים בעניין: **תירוצ ראשון**, חכמים אסרו כיוון שבימיהם היה מצוי שמכניסים עבודה זרה לבית, אבל בזמנינו שרק לעיתים רחוקות מכניסים - מותר. **תירוצ שני**, כיוון שאצל הגויים שכירות נחשבת כמכר - כאשר היהודי משכיר את הדירה זה נחשב כאילו הדירה של גוי, ואין אשמה על היהודי בכך שהוא מכניס לתוכה עבודה זרה (ועיין תוספות ד"ה אף), ובלשונו:

"תימה על מה שנהגו האידנא היתר להשכיר בתים לעובדי כוכבים ואף על פי שמכניס לתוכו עבודת כוכבים סמוך למיתתו. ויש לומר, דהאידנא (= בזמנינו) שאין העובדי כוכבים רגילין להכניס עבודת כוכבים לבתיהם, אלא בשעת החולי - שרו (= התירו). ועוד נה"י (= אפילו) דלדידן שכירות לא קניא, כיוון שיד אומות תקיפה ובדיניהם שכירות ליומא כמכר - הוי כמכר."

להלכה נחלקו **השולחן ערוך והרמ"א** (קנא, י), השולחן ערוך צעד בעקבות הרמב"ם, שמותר להשכיר לגוי רק מחסן ולא דירה. הרמ"א סמך על ההיתר הראשון של הרא"ש, שבזמן הזה שהגויים לא נוהגים להכניס עבודה זרה לביתם - מותר. **הש"ך** (ס"ק יז), כתב שמסתמכים על ההיתר השני של הרא"ש, שכיוון שיד האומות תקיפה, ושהשכירות נחשבת כמכר - מותר.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ הגמרא בהמשך מקשה כיצד ייתכן שרבי עקיבא הסתכל עליה, דבר שאסור, ומתרצת, שהוא נפגש בה בטעות בקרן זוית של רחוב.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com